

AB ENTEGRASYON SÜRECİNDE POTANSİYEL ADAY OLARAK BOSNA-HERSEK

Yrd. Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY¹

Öz

Bosna-Hersek, tarihte pek çok kültür ve medeniyetin geçiş yeri olmuştur. Bu nedenle Bosna-Hersek, Yugoslav Cumhuriyetlerinde etnik karışıma en fazla sahip olan ülkedir. Bosna-Hersek'teki bu çeşitlilik, zaman zaman çatışmalara istilalara neden olmuştur. Büyük yıkımlara sahne olmasına rağmen Bosna-Hersek ayakta durmaya çalışmaktadır. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Bosna-Hersek, 1995 yılında sona eren yıkıcı bir savaşa sahne olmuştur. 1995 yılında yapılan Dayton Antlaşması ile savaş sona erse de, ülke hala kaynayan bir kazan durumundadır. Günümüzde AB'nin potansiyel aday ülkesi olan Bosna-Hersek, tam üyelik için gerekli kriterleri yerine getiremediği için AB ile müzakerelere başlayamamaktadır. Bu nedenle Bosna-Hersek Balkanların kara lekesi olarak nitelendirilmektedir. Bosna-Hersek'in uyum kriterlerini tam olarak yerine getirmemesinin yanında günümüzde bazı gruplar tarafından Bosna –Hersek nüfusunun Müslüman çoğunluğa sahip olmasından dolayı AB'ye tam üye olamadığına dair değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak AB'nin genel politikalarına bakıldığında AB'nin din unsurundan ziyade tam üyelik için gerekli kriterleri önemseydiği anlaşılmaktadır. Bu durum Bosna-Hersek için hazırlanan İlerleme Raporu gibi raporlarda ve Genişleme Strateji Belgesi gibi belgelerde yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Bosna-Hersek'in AB ile ilişkilerini neden geliştirmedeği üzerine yoğunlaşmaktadır. Aynı zamanda din unsurunun AB ile ilişkilerde ne kadar önemli olduğu konusu da değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: AB, Bosna-Hersek, Dayton Antlaşması, Balkanlar, AB Kriterleri.

BOSNIA-HERZEGOVINA AS POTENTIAL CANDIDATE IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract

Bosnia-Herzegovina has been passage of many cultures and civilisationsin history. Therefore It is country's most ethically Yugoslav Republic mixture. This diversty in Bosnia-Herzegovina has led to invision from time to time work. Although the scene of devastation Bosnia and Herzegovina is trying to stand up. After the breakup of Yugoslavia Bosnia and Herzegovina gained its independence in 1995, it has been the scene of a devastating war ended. Even though in 1995, made the Dayton Agreement ended the war to the country is still simmering in the event of an accident.. Nowadays, with the potential EU candidate countries, Bosnia and Herzegovina, could not fulfill the criteria for full membership can not start negotiations with the EU. Therefore, Bosnia-Herzegovina is characterized as smutch of Balkans. Besides the failure to fully meet Bosnia and Herzegovina's compliance criteria, some groups by Bosnia and Herzegovina with a majority Muslim population due to the EU could not be a full member of that assessments are carried out. But when we look at the EU's general policy is understood that the EU cares about the criteria for full membership rather than the religious element. This is in reports such as the Progress Report prepared for Bosnia and Herzegovina and in documents such as the Enlargement

¹ Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ekremyasarakcay@hakkari.edu.tr

Strategy Document. Therefore, this study focuses on why Bosnia and Herzegovina has not developed relations with the EU. At the same time, the importance of Religion in relation to the EU will also be assessed.

KeyWords: EU, Bosnia-Herzegovina, DaytonTreaty, Balkans, EU Criterias.

Giriş

Yaklaşık 5 milyon nüfusa sahip olan Bosna-Hersek, Balkanların önemli ülkelerinden biridir. Boşnakların, Hırvatların ve Sırpaların oluşturduğu Bosna-Hersek'te, çoğunluğu Bosnalı Müslümanlar temsil etmektedir. Siyasi olarak iki devletten oluşan Bosna-Hersek'in %51'i Hırvat ve Boşnaklardan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu ve toprakların %49'una sahip Sırp Cumhuriyeti'nden oluşmaktadır. Yugoslavya'nın federe cumhuriyetlerinden biri olan Bosna-Hersek, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir.

Ancak Sırp, bu bağımsızlığı tanımamış ve Boşnaklarla Hırvatlarla savaş açmıştır. 1995 yılına kadar süren savaş, Dayton Antlaşması ile sona ermiştir (Soykut, 2007: 16-18). Dayton Antlaşması sonrasında Bosna-Hersek'in devlet sistemi ve anayasası oluşturulmuş ve Bosna-Hersek, bu antlaşmayla uluslararası tanınmış sınırları ve toprak bütünlüğü olan bağımsız bir devlet olarak kalabilmiştir (Pekin, <http://akademikperspektif.com/>, 2015).

AB ile ilişkilerine resmi olarak 1992 yılında başlayan Bosna-Hersek, insani yardım, iletişim gibi pek çok alanda AB'den

yardımlar almış ve söz konusu bu gelişmeler neticesinde sağlanan ilerleme ile Haziran 2003'te yapılan Selanik Zirvesi'nde AB'nin potansiyel aday ülkesi olmuştur (European Commission, <http://ec.europa.eu/>, 2016; European Commission, 2003: 19-20). Ancak AB ile ilişkilerini geliştirmek için gerekli olan kriterleri yerine getiremediği için Bosna-Hersek, günümüzde AB'ye aday ülke olarak başvuramayan tek Güneydoğu Avrupa ülkesi olarak kalmıştır.

Çalışmamız, Bosna-Hersek'in neden AB'ye adaylık başvurusu yapamadığı ve ilişkilerin neden gelişmediğini ele almaya çalışacaktır. Bu sayede AB'nin bir devleti tam üye olarak almadan önce yerine getirilmesini şart koştuğu ilkeler üzerinden Bosna-Hersek'in neler yapması gerektiği bulunarak çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılacaktır.

Diğer yandan çalışmamız AB ile ilişkilerin gelişiminde din unsurunun etkin olup olmadığını da ele alınacaktır. Çünkü bir grup için din unsuru, Avrupa kimliğinin ve AB'nin oluşumundaki en önemli faktörlerden biridir. Müslümanlığı da sekizinci yüzyıldan beri öteki olarak kabul eden din faktörüyle AB'nin geliştiğinin ileri sürmektedir (Samur, 2010: 156). Bu açıdan bakıldığında Müslüman nüfusu fazla olan Bosna-Hersek'in de AB'ye

tam üyelik sürecindeki en büyük engellerin Müslüman kimliği olduğuna dair değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu anlamda çalışmamız söz konusu düşüncenin doğru olup olmadığı konusunda değerlendirmeler yapmaya çalışacaktır.

Bosna-Hersek-AB İlişkileri: Potansiyel Aday Ülke Olmaktan Öteye Gidememek

1995 yılında imzalanan Dayton Antlaşması ile barışın sağlanıp bölgede durumun normale dönmesinden sonra Bosna-Hersek'te dönüşüm başlamıştır. 1996 yılından itibaren Bosna-Hersek, özelleştirme, demokratikleştirme, sivil toplumu inşa etme ve uluslararası ilişkileri canlandırma girişimlerinin yanında yollarını köprülerini, elektrik şebekelerini düzenlemeye başlamıştır. Aynı zamanda IMF ve diğer bazı uluslararası kurumlar da Bosna-Hersek'in ekonomik dönüşümüyle yakından ilgilenmiştir. Öyle ki uluslararası kurumlar sayesinde özel sektörün gelişimini özendirilen iktisadi dönüşüm için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Örneğin AB, Bosna Hersek'i OBNOVA ve PHARE programları kapsamına alarak ülkenin gelişimine katkı sağlamaya başlamıştır.

Bunların yanında Bosna-Hersek'in 1997 yılında "*Bölgesel Yaklaşım Politikasına*" alınmasıyla birlikte AB ile ikili ilişkiler bu program kapsamında yapılmıştır. 1998 yılında AB, yayınladığı bir deklarasyon ile yönetim alanında teknik ve uzman

tavsiyeleri için bir araç olan düzenleyici çerçeve ve politikaları oluşturan "Geçici Danışma Kurulu" oluşturulmuştur (Dağdemir, 2004: 107).

Bununla birlikte Bosna-Hersek 2003 yılında gerçekleştirilen Selanik Zirvesi'nde AB'nin potansiyel aday ülkesi olarak kabul edilmiştir (European Commission, 2003: 2). Ancak 2008 yılında AB ile Geçici Anlaşmayı imzalamasına rağmen Bosna-Hersek gerekli kriterleri yeterli ölçüde sağlayamadığı için AB'ye adaylık statüsü için başvuruda bulunamamıştır. Söz konusu kriterler 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterler olarak belirtilmiştir.

Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye uyum sağlaması için hazırlanan bu kriterler zaman içinde AB'ye üye olmak isteyen tüm devletler için yerine getirmeleri gereken kriterler olmuştur. Siyasi, ekonomik, AB müktesebata uyum ve hazmetme kapasitesi olmak üzere dört kriterden oluşan Kopenhag Kriterleri'nin siyasi kısmını yerine getiren devletlerle AB katılım müzakerelerine başlamaktadır. Müzakere sürecinde kriterleri yerine getiren ve müzakere başlıklarını kapatan devletlerin AB'ye tam üye olabileceği öngörülmektedir.

Müzakere sürecinde devletin söz konusu siyasi kriterleri ihlal etmesi durumunda ise müzakerelerin askıya alınabileceği öngörülmüştür. 2003 yılında AB'nin potansiyel adayı olan Bosna-Hersek İlerleme Raporları ve Genişleme Strateji Belgeleri doğrultusunda bakıldığında Kopenhag Kriterlerinin siyasi kısmını tam olarak sağlayamadığı için aday ülke statüsüne alınamamakta ve müzakerelere başlanamamaktadır. Bu kriterlerin yerine getirilmemesi ise bazı sebeplere dayandırılmaktadır.

Bir kere 1995 yılında yapılan Dayton Antlaşması sonrasında ülkedeki idari yapının karmaşıklığı ve siyasi istikrarsızlıklardan dolayı AB'nin yerine getirilmesini istediği kriterler sağlanamamıştır. Örneğin ülkede siyasi anlamda bir bütünleşmenin sağlanamamasıdır (Ağca, 2010: 53). Bu durum ülkede büyük bir siyasi boşluk yaratmaktadır. Öyle ki Bosna-Hersek'te bu nedenden ötürü nüfus sayımı bile gerçekleştirilememektedir. Diğer yandan azınlıkların devletin üst kademelerinde göreve gelememiştir. Bu kapsamda Bosna yönetiminin yasalarına azınlık haklarını da içerecek şekilde yeniden düzenleyip geliştirmesi gerekmektedir.

İlişkileri geliştirmek için 18 Eylül 2007'de "Vize Kolaylaştırma ve Geri Kabul Anlaşması" imzalanmış ve bu anlaşma 2008'de yürürlüğe girmiştir. 15 Aralık 2010'da da biyometrik pasaporta sahip olan

vatandaşların vizesiz seyahat etme hakkı sağlanmıştır. Avrupa Komisyonu, Bosna-Hersek ile 27 Haziran 2012 tarihinde "Bosna-Hersek ile Katılım Sürecine İlişkin Yüksek Düzey Diyalogu" başlatmış ve AB'ye üyelik başvurusunda bulunabilmesi için İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe girmesine ilişkin gerekli koşulları sağlaması adına bir yol haritası belirlenmiştir (Karluk, <http://avekon.org/>, 2015).

Belirlenen yol haritasına göre, Bosna-Hersek Anayasası'nın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2009 yılında aldığı "Sejdi-Finci kararı" doğrultusunda üç kurucu halk olan Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırp lar dışındaki etnik grupların da üst düzey kamu görevlerine seçilebilmesine imkan sağlayacak değişimlerin yapılması gerekmektedir. Ancak 2016 İlerleme Raporuna göre, Bosna-Hersek bu konuda herhangi bir girişimde bulunmamıştır (European Commission, <http://europa.eu>, 2016). Bunun üzerine AB baskılarını artırarak Bosna-Hersek'e sağladığı katılım öncesi mali yardımların bir kısmını 2013 yılında dondurma kararı almıştır (Ekinci, 2015: 42). Avrupa Komisyonu da 2014 yılında Bosna-Hersek Anayasası'nın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararı doğrultusunda değiştirilmediği sürece Kopenhag Kriterlerinin siyasi kısmını tamamlayamayacağı için üyelik başvurusunun mümkün olmadığını

açıklamıştır (European Commission, 2014: 3-5.; Karluk, 2014: 1-4).

Diğer yandan AB'nin Bosna Hersek'e İstikrar ve Ortaklık süreci içinde destek vereceği alanlar da belirlenmiştir. Bunların başında barış anlaşmasının uygulanıp sağlanması gelmektedir. Çünkü Balkanlarda oldukça kanlı bir savaşın yaşanmış ve bu nedenle ülkede barışın sağlanması kaçınılmaz olmuştur. Bunun için savaşın yıkıcı etkisinin telafi edilmesi, mültecilerin evlerine geri dönmesi, ekonomik açıdan kalkınmanın sağlanması ve AB yapısına uyum sağlanarak AB ile yakın ilişkiler kurulması amaçlanmaktadır (Ekinci, 2015: 48).

2016 yılında hazırlanan İlerleme Raporunda da Bosna-Hersek Kopenhag Kriterlerinin siyasi kriterleri kapsamında seçim yasası konusu ve belediye seçimleri konusunda gelişmeler yaşanmış olsa da Mostar meselesi konusunda hala bir gelişme sağlanamaması ve Bosna-Hersek'in AB müktesebatına uyum için yapması gereken bir Stratejik Programın olmaması siyasi kriterlerin tamamlanması engellemektedir (European Commission, 2016: 4).

İlişkilerin Gelişmemesinin Altında Yatan Unsurlar

AB, Dayton Anlaşması sonrası oluşan Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti arasında yaşanan sorunlar ve iki başlılık

nedeniyle de Bosna-Hersek'in üyelik sürecinin uzadığını belirtilmektedir (Triantaphyllou, 2002: 69). Savaş sonrasında ülke, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatların ve Boşnakların arasında bölgelere ayrılmıştır. İki yapının kendine has siyasi kurumlarının olması, polisleriyle, yargı mekanizmasıyla ve diğer kurumlarıyla ülkede bağımsız iki devlet gibi bir yapılanma olmuştur (Rosenbaum, 2004: 41-59). Yani savaş sonrasında idari yapı etnik çizgilere göre şekillenmiştir (European Commission, 2010: 3). Böylece Bosna-Hersek'teki etnik bölünmüşlük yasallaşmıştır. Bu gelişmelere rağmen etnik yapı nedeniyle sorunlar devam etmektedir (UNDP, 2004: 36). 2014 İlerleme raporuna göre bu konuda halen önemli bir adım atılamamıştır (European Commission, 2014: 2).

Savaş sonrasında Bosna-Hersek'e demokrasinin gelişmesini ve yerleşmesini dayatan uluslararası topluluğun Yüksek Temsilciliği sayesinde Bosna-Hersek'in ortak bir ordusu, istihbaratı ve gümrüğü gibi ortak kurumlarının oluşturulması sağlanmıştır. Ancak buna rağmen Bosna-Hersek hala tam olarak bir devlet fonksiyonuna ve egemenliğine sahip durumda değildir. Bu durum da devleti bölünmüşlükten kurtaramamaktadır (Türbedar, 2010: 69-88; Vatanserver, 2011: 8). Bosna-Hersek Anayasası'nın bazı maddeleri devlet bazındaki bazı kurumları işlevsiz hale getirmiştir. Örneğin Anayasanın dördüncü

maddesinin üçüncü fıkrasına göre Parlamentoda bir karar alınabilmesi için her iki etnik gruptan gelen milletvekillerinin belli bir yüzdesinin o karara onay vermesi gerekmektedir. Bu sebepten dolayı Parlamentoda alınacak bazı kararlarda tıkanmalar olmaktadır. Bu yüzden de Bosna-Hersek'in AB'ye üyelik sürecinde AB kendisine muhatap bulamamaktadır (Türbedar, 2010: 2). Bosna-Hersek olmadan AB'nin Balkanlar politikasının tam anlamıyla oluşturulamayacağını düşünen Avrupa Parlamentosu Başkanı, bu nedenle Bosna-Hersek'in tek sesli oluncaya kadar destekleneceğini söylemiştir (Turhan, 2015: 1-5). Bosna'nın desteklenmemesi ve bunun sonucunda çıkacak yeni bir çatışma ortamının Balkanlarda istikrarı bozacak ciddi bir unsur olacaktır (Jay, <http://www.politico.eu>, 2017). Çünkü Bosna-Hersek, Balkanların minyatürü durumunda olup burada yaşanacak bir çatışmanın bütün bölge ülkelerine yayılacağı düşünülmektedir.

Bu kapsamda AB, Soğuk Savaş sonrasında Balkan ülkelerine yönelik olarak etnik çatışmaların tekrar başlamaması için tedbirler almayı, demokrasiyi ve Pazar ekonomisini yerleştirip Balkan ülkelerinde refahı sağlamayı ve Batı Avrupa'ya göçü azaltmayı amaçlamıştır (AB'nin Batı Balkanlar Bölgesine Yönelik Politikası ve Batı Balkan Ülkelerinin AB Üyelik Süreçleri, <http://www.mgk.gov.tr/>, 2015).

Bütün bunlara ilave olarak, ülkede ekonomik olarak da bir düzen oturtulamamıştır. Çünkü siyasi yapı gibi ekonomik yapı da etnik yapıya göre üçe ayrılmıştır (Türkeş, Rüma, Akşit, Açar, 2012: 21). Savaş yıllarında Bosna-Hersek ekonomisinin yükü çok ağır olmuştur. Örneğin savaş yıllarının Bosna ekonomisine verdiği zarar yaklaşık 115 milyar dolar civarında olmuştur (Türbedar, 2010: 71; Foco, 2002: 12). 2003-2008 yılları arasında ekonomik büyümenin iyileşmesi görülmekle birlikte cari açık, işsizlik, gelir düzeyinin düşüklüğü de önemli ekonomik sorunlar olarak göze çarpmaktadır (Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2012: 11).

Ülkede Eski Yugoslavya döneminde kurulan fabrikaların kapatılması ya da özelleştirilmesi, ülkedeki işsizliği artırmıştır. Bununla birlikte 2008 yılında başlayan ekonomik kriz ve 2014 yılında yaşanan sel felaketi de ekonomik olarak ülkenin bütçesine ciddi zararlar vermiştir. 2014 Genişleme Strateji Belgesine göre sel felaketinin Bosna-Hersek'e verdiği zarar yaklaşık 2.04 milyar Euro'dur. Bu oran ülkenin GSYİH'nın %15'ine denk gelmektedir (European Commission, 2014: 12). Bu durum da ülkenin AB'ye üyelik başvurusu önündeki önemli engeller olarak görülmektedir (Demirtaş, <http://www.aljazeera.com.tr/>, 2015).

Ayrıca Bosna-Hersek ekonomik olarak da AB standartlarını yakalamaktan uzaktır. Finans

ve iş ortamlarının iyileştirilmesi gibi alanlarda gelişmeler yaşan da reformlar kısıtlı kalmıştır. Bosna-Hersek içinde serbest Pazar ekonomisinin yerleşmesini, uygulanmasını ve geliştirilmesini zorlaştırmaktadır (Cihangir, 2011: 6). Ülkede işsizlik oldukça yüksektir. 2015 Genişleme Strateji Belgesi'ne göre işsizlik oranı %22'dir. Ülkedeki alt yapı eksiklikleri ve eğitim sisteminin yetersizliği işsizliği artıran unsurlar olarak belirtilmiştir (European Commission, 2015: 5-7). Diğer yandan düşük gelir düzeyi, rekabet gücünün azlığı ve istikrarlı politikaların olmaması nedeniyle işgücü piyasalarının ihtiyacı ve uygulanan politikalar arasında uyum da bulunmamaktadır. Bu da ülkede ciddi anlamda sosyo-ekonomik zorluklara yol açmıştır.

Avrupa Birliği'nin Bosna-Hersek'in AB'ye tam üye olmadığı için gerekli reformları yapmak için belirlediği ilk hedef çok etnikli bir polis teşkilatının oluşturulması olmuştur. Kurulduğundan beri iki farklı etnik yapının iki farklı polis teşkilatının bulunduğu Bosna-Hersek'te AB, söz konusu polis teşkilatlarının birleştirilmesini istemiştir (Mujezinovic, 2007: 67-84). Üstelik bu durumu İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması için bir şart olarak koymuştur (European Commission, <http://europa.eu>, 2017). Bunun üzerine 24 Ekim 2007'de Parlamento'da yer alan siyasi partiler bu konuda Mostar Deklarasyonu'nu

imzalamışlardır (Özcan ve Yardımcı, 2006: 242). Bunun üzerine AB ile Bosna-Hersek arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır (Sancaktar, 2007: 1-3). Şubat 2016'da AB'ye tam üyelik başvurusu yapan Bosna-Hersek'in başvurusu kısıtlı gelişmeler göstermesine rağmen kabul edilmiştir (European Council, <http://www.consilium.europa.eu/>, 2016).

Bosna-Hersek için Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu, sorunların çözümüyle birlikte gerçekleştirilebilir (Deniz, 2013: 1-2). Ancak sorunların çözümü kısa vadede oldukça zor görünmektedir. Bosna-Hersek, ekonomik, siyasi, yapısal ve kurumsal olmak üzere pek çok sorun yaşamaktadır. Bu sorunlar nedeniyle AB standartlarına ulaşmak ve tam üyelik için yerine getirmesi gereken kriterleri sağlayacak reformları yapmaktan hayli uzak görünmektedir.

Avrupa Birliği Bosna-Hersek'in AB standartlarını yakalama konusundaki başarısızlığı sonucunda ülkenin AB doğrultusunda ilerlemesi ve zorlukların giderilmesi için yeni bir plan ortaya atmıştır. Böylece İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın uygulamaya geçirilmesi kararı ise 2015'te alınmıştır. 16 Mart 2015'te AB Bakanlar Konseyi ve AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği Bosna-Hersek'in İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın uygulanabilmesi için gerekli kriterleri yerine getirdiğini belirtmiştir

(European Council, <http://www.consilium.europa.eu>, 2017). Uzun zamandan beri beklenen bu karar Bosna-Hersek'te olumlu karşılanmıştır (Rahimic, <http://www.futurelabeurope.eu/>, 2015). Bu gelişmeye rağmen iki taraf arasındaki ilişkiler söz konusu eksiklerden ve aksaklıklardan ötürü durgunluğunu korumuştur. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Temmuz 2015'te ülkedeki sorunları çözmek için bir reform planı ortaya atılmıştır. Buna göre yargı, kamu yönetimi gibi konularda reform yapılması amaçlanmıştır. Çünkü 2014 İlerleme Raporuna göre ülkenin kamu yönetimi, insan hakları, azınlık hakları, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele, organize suçlarla mücadele ve yargı konularında reformların yetersiz kaldığı ve yavaş ilerlediği belirtilmiştir (European Commission, 2014: 2).

Din Unsuru İlişkilerin Gelişmemesinde Temel Bir Parametre Mi?

Bununla birlikte Bosna-Hersek'te Müslüman çoğunluğun olması nedeniyle AB ile ilişkilerinin yeterince gelişmediği tartışmaları bulunmaktadır. Din unsuru Avrupa kimliğinin oluşumunda önemli bir unsur olarak görülmektedir. Hıristiyan Demokratlarca ortaya atılan ve Avrupa kimliğini kültür ve dinsel olarak ortak bir

paydaya oturtan bu düşünceye göre Müslümanlığı sekizinci yüzyılda İspanya'nın ve Sicilya'nın Araplar tarafından fethedilmesinden beri "öteki" olarak kabul etmiştir (Samur, 2010, 156). Bu ötekilik, 15. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı döneminde perçinlenmiş ve Osmanlı Türkleri ve İslam'ı Hıristiyanlığın ortak düşmanı kabul edilmiştir. Bu durum hala devam etmektedir. Öyle ki Avusturya ve Almanya'daki bazı şehirlerin adları bile Türklere karşı kazanılmış savaşları anımsatan isimlerle doludur (Polenz, 2010: 9). 11 Eylül olaylarından sonra İslam'a olan karşıtlık tekrar artmıştır. Bu durum Avrupa kamuoyunda İslam'a karşı negatif bir tavra neden olmuştur. Bosna-Hersek ve Türkiye de Müslüman nüfusu fazla olan bir ülke olarak bundan nasibini almış ve Türkiye'nin ve Bosna-Hersek'in AB'ye tam üyeliğine bu unsurun büyük bir engel olduğu düşünülmüştür (Akdemir, 2009:1-26). Öyle ki Meltem Müftüler-Baç da benzer şekilde, Avrupa'nın kültür ve kimlik tanımının Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasının önündeki en büyük engellerden biri olduğunu ifade etmektedir (Baç, 2007: 31-50). Hıristiyanlık unsuruna göre, Türkiye ve Bosna-Hersek gibi Müslüman çoğunlukta olan ülkelerin Avrupalı olmadığı, fakir, coğrafi olarak büyük ve Müslüman bir ülkenin Birliğe tam üye olması durumunda Avrupalı kimliğinin, ortak miras ve

değerlerinin zarar göreceği ileri sürülmektedir (Dürkop, Kişisel Görüşme, 2014). Bunların aksine Heinz Kramer ve Colin Dürkop ise Avrupa bütünleşmesinde asıl önemli olan unsurun kimlik olmadığı ortak ticaret politikası, ortak dış politika, ortak para birimi gibi somut unsurların sağlanıp bu somut alanlarda başarının sağlanması olduğunu ileri sürmekte ve bütünleşme sürecinde kimlik unsurunun konuşulmasının bir mittin öteye gitmediğini söylemektedir. Eski Avrupa Parlamentosu Üyesi Jan Joost Langendijk ve Oliver Ernst de Türkiye ve Bosna-Hersek gibi Müslüman çoğunlukta olan ülkelerin AB'ye ekonomi, enerji ve jeopolitik açıdan sağlayacağı faydalardan bahsetmiş ve Kramer'in düşüncesine benzer şekilde Türkiye gibi Müslüman çoğunlukta olan ülkelerin AB tam üyeliğinin dini nedenlerden çok kurumsal yapılar, demokrasi kadın hakları, temel hak ve özgürlükler gibi konulardan dolayı problem yarattığını ifade etmiştir. Ayrıca Ernst AB'nin bir Hıristiyan Kulübü olmadığını ve söz konusu değerlerin Avrupa bütünleşmesinde daha önemli bir yer teşkil ettiğini söylemiştir (Ernst, Kişisel Görüşme, 2014). Başak Kale de din ve kültür unsurunu önemli bulmakla birlikte asıl önemli unsurun kurumsal yapıyla alakalı olduğunu söylemektedir (Kale, Kişisel Görüşme, 2015). Bosna-Hersek bazında düşünüldüğünde AB ile ilişkilerin gelişmemesi Bosna-Hersek'in Müslüman çoğunlukta olan bir ülke olmasından değil

AB değerlerine ve üyelik için gerekli kriterleri yerine getirmemesinden kaynaklandığı görülmektedir. Bosna-Hersek halkı ve AB yetkilileri Bosna-Hersek'in din unsuru yüzünden değil, işsizlik, tek sesliliğin olmaması, siyasi istikrarsızlık gibi sorunlardan kaynaklandığını belirtmişlerdir (Diplomatik Gözlem, <http://diplomatikgozlem.com>, 2017). Bu nedenle Kopenhag Kriterlerini yerine getirip AB'ye tam üye olma konusunda potansiyel bir aday olan Bosna-Hersek'i zorlu bir süreç izlemektedir.

Sonuç

1992 yılında bağımsızlığına kavuşan Bosna-Hersek, 1995 yılına kadar süren bir savaş görmüştür. 1995 yılında yapılan Dayton Antlaşması ile savaş sona ermiş ve Bosna-Hersek'in yeniden yapılanması için girişimler başlatılmıştır. Ancak ilişkilerde istenen düzeye henüz ulaşamamıştır. Bu durumun nedeni Bosna-Hersek'in Müslüman nüfusunun fazla olmasından ya da başka bir deyişle din unsurundan kaynaklanmamaktadır. Çünkü sorunlar daha çok Bosna-Hersek içinde yapısal, ekonomik ve kurumsal problemlerden kaynaklanmaktadır. Yani Avrupa Bütünleşmesinde din unsurundan ziyade daha çok ortak ticaret politikası, ortak dış politika, ortak para birimi gibi somut unsurların sağlanıp bu somut alanlarda başarının sağlanması olduğunu görülmektedir.

Bu kapsamda bir inceleme yapıldığında Bosna-Hersek'in etnik gruplar bazında siyasi ve ekonomik olarak bölünmesi nedeniyle Bosna-Hersek'te tam olarak bir düzen sağlanamamıştır. Ekonomik ve siyasi olarak önemli gelişmeler de yaşanmakla birlikte ülkede tek başlı bir yapının oluşturulamaması ülkede kararların alınmasından reformların uygulanmasına kadar pek çok şeyi geciktirmiştir.

Ülkede tam anlamıyla düzenin ve tek merkezli bir yapının oluşturulamaması ekonomik yapının da gelişmesini engellemekte ve ülkede işsizlik, göç gibi diğer sorunlar da artarak devam etmektedir. AB ile 1992 yılından itibaren ilişki kurmaya başlamasına rağmen diğer Batı Balkan ülkeleriyle karşılaştırıldığında Bosna-Hersek'in oldukça geride kaldığı görülmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Bosna-Hersek'in istikrardan hayli uzak olduğu görülmektedir. Bu durum Bosna-Hersek'in Kopenhag Kriterlerini sağlama konusunda da yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu anlamda Bosna-Hersek'in Batı Balkanlardaki ülkeler arasında AB ile bütünleşmeyi tamamlayacak en son ülke olacağına dair değerlendirmeler yapılmaktadır.

Var olan sorunları düzeltmek için öncelikli olarak ülkede siyasi açıdan tek merkezli bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Bu yapının oluşturulması için de yerel yöneticilerin politikalarında değişikliğe

gitmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle yerel politikacıların Sırp, Hırvat ve Boşnak kimlikleri arasındaki çekişmeleri körüklemeleri ve halk arasında korku ve güvensizliği pekiştirmeleri yerine AB'ye tam üyelik üzerine odaklı politika ve reformları gerçekleştirmeye öncelik vermeleri gerekmektedir. Bu sayede Bosna-Hersek, ekonomik olarak da tek merkezli bir yapıya kavuşacak ve sorunların çözümüne katkı sağlanabilecektir.

Tek merkezli bir yapı sayesinde diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlar da Bosna-Hersek'te kendilerine muhatap bulacaktır. Üstelik tek merkezli bir oluşum sayesinde Bosna-Hersek'in AB'ye tam üyelik için gerekli koşulları yerine getirmesi de kolay olacaktır. Çünkü etnik çatışma temelli siyasi kurumların faaliyetleri yerini gelişmeye yönelik politikalara bırakabilecektir.

Bosna-Hersek- AB ilişkileri, din temelli değildir. Yani ülkenin Müslüman çoğunlukta olması nedeniyle AB'ye üye olamadığı iddiası gerçekçi değildir. Bosna-Hersek AB'nin değerlerine tam olarak uymamaktadır. Diğer yandan Bosna-Hersek Kopenhag Kriterlerini de tam olarak uygulayamamaktadır. Örneğin ülke AB müktesebatına hala tam olarak uyum sağlayamamıştır. Siyasi olarak pek çok sorun yaşanmaktadır. Ekonomik olarak da Bosna-Hersek AB standartlarının oldukça altındadır.

Görüldüğü üzere AB, bir devletin kendisine tam üye olması için belirli kriterler koymuş ve bu kriterlere uyum sağlanması durumunda Birliğe üye olunabileceğini belirtmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak bilinen bu ilkelerin yerine getirilmesi durumunda söz konusu devletin AB değerlerine, AB ekonomik ve siyasi yapısına, AB müktesebatına daha kolay ve hızlı bir şekilde uyum sağlayacağını düşünen AB, söz konusu bu kriterleri yerine getirmeyen ülkelere karşı net ve kararlı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu durum kriterlere uyum konusunda henüz net bir ilerleme kat edemediğine inanılan Bosna-Hersek için de geçerli olmuştur.

Bütün bu nedenlerden ötürü AB, Bosna-Hersek'i potansiyel aday ülke olarak tutmaya devam etmekte ve adaylık statüsünü vermemektedir. İlerleme Raporları, Genişleme Strateji Belgelerine bakıldığında Bosna-Hersek AB değerlerine ve Kopenhag Kriterlerine uyum sağlama da oldukça yetersiz durumdadır. Bu nedenle ülkenin adaylık statüsü kazanması ve AB'ye üye olması hayli zaman alacaktır. Bütün bunlara rağmen Avrupa Birliği yakın zamanda Bosna-Hersek'in üyelik başvurusunu kabul etmiştir. Bu durum da iki taraf arasındaki ilişkilerin din temeli üzerinden yürümediği, AB'nin değerleri ve üyelik için gerekli kriterlerin yerine getirilmesiyle alakalı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Bosna-Hersek,

kendi içinde yaşadığı sorunları çözmeli, tek sesliliği sağlamalı ve ardından Kopenhag Kriterlerini yerine getirmeye çalışarak tam üyelik için yapması gereken her şeyi yapmalıdır. Bütün bunları yapamaması durumunda Bosna-Hersek'in AB ile ilişkilerini geliştirip güçlendirmesi mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

“AB'nin Batı Balkanlar Bölgesine Yönelik Politikası ve Batı Balkan Ülkelerinin AB Üyelik Süreçleri”.

http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/010_bati_balkan_ulkelerinin_ab_uyelik_sureci.pdf (Erişim Tarihi: 13.11.2015).

“Geleceğini Arayan Ülke: Bosna Hersek”.

http://www.bbc.co.uk/turkish/specials/1755_bih_future/index.shtml (Erişim Tarihi: 17.11.2015).

AĞCA, F. (2010). “Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 5 (1): 45-65.

AKDEMİR, E. (2009). “11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 8 (1): 1-26.

AŞIK, M. (2014).” Bosna-Hersek: Bölgede Yeni Bir Senaryo Hazırlığı Mı Var?”

<http://www.evsam.org/asik/33-bosna-hersek-bolgede-yeni-oyun-mu-var.html>

(Erişim Tarihi: 19.11.2015).

CİHANGİR, D. (2011). “Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerinin 2011 İlerleme Raporları Hakkında İlerleme”. İKV Değerlendirme Notu Ankara, 1-4.

DAĞDEMİR, E. U. (2004). “Batı Balkan Ülkeleriyle Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi* 59 (1): 89-117.

DEMİRTAŞ, B. (2013) “Srebrenitsa Aynasında Balkanların Bugünü ve Yarını”.

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/srebrenitsa-aynasindabalkanlarin-bugunu-ve-yarini>

(Erişim Tarihi: 16.11.2015).

DENİZ, E. (2013). “Bosna-Hersek’in AB Yolundaki Engelleri”.

<http://www.tuicakademi.org/bosna-hersek-in-ab-yolundaki-engelleri/> (Erişim Tarihi:

18.11.2015).

DİPLOMATİK GÖZLEM, (2017). “Bosna-Hersek Yanlış Yolda”.

http://diplomatikgozlem.com/_haber/bosna-hersek-yanlis-yolda (Erişim Tarihi:

31.01.2017).

DOĞAN, M. (2014). “AB ve Bosna Hersek İlişkileri”.

<https://prezi.com/g6lj1wlhnioc/ab-ve-bosna-hersek-iliskileri/> (Erişim Tarihi: 19.11.2015).

DÜRKOP, C. (2015). *Kişisel Görüşme*.

EKİNCİ, M. U. (2015). “Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu”. *SETA Raporu* Ankara, 1-12.

ERNST, O. (2014). *Kişisel Görüşme*.

EUROPEAN COMMISSION. (2003). *Bosnia and Herzegovina Country Strategy Paper 2002-2006*. Brussels.

_____. (2003). *The Thessaloniki Summit: a milestone in the European Union’s relations with the Western Balkans*. Brussels.

_____. (2010). *Communication From The Commission To The European Parliament And The Council Enlargement Strategy And Main Challenges 2010-2011*. Brussels.

_____. (2014). *Bosnia and Herzegovina Progress Report*. Brussels.

_____. (2014). *Commission Implementing Decision of 10.12.2014 adopting a Cross-border cooperation Programme Serbia – Bosnia and Herzegovina for the years 2014-2020 and a Cross-border cooperation Action Programme Serbia – Bosnia and Herzegovina for the year 2014*. Brussels.

_____. (2014). *Enlargement Strategy Paper*. Brussels.

_____. (2015). *Enlargement Strategy Paper*. Brussels.

_____. (2016). “Bosnia-Herzegovina”.

http://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina_en (Erişim Tarihi: 08.12.2016).

_____. (2016). *Commission Staff Working Document Bosnia and Herzegovina 2016 Report*. Brussels.

_____. (2016). “Key findings of the 2016 Report on Bosnia and Herzegovina”.

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-3637_en.htm (Erişim Tarihi: 08.12.2016).

_____. (2017). “European Commission - Enlargement - Stabilisation and Association Agreement”.

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/saa_en (Erişim Tarihi: 06.06.2017).

EUROPEAN COUNCIL. (2016). “Council conclusions on the application of Bosnia and Herzegovina for membership of the EU”.

<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/09/20-conclusions-bosnia/> (Erişim Tarihi: 09.12.2016).

_____. (2017). “Joint Press release - First meeting of Stabilisation and

Association Council between Bosnia and Herzegovina and the EU”,
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/12/11-joint-press-release-1st-sac-meeting-bih-eu/> (Erişim Tarihi: 07.06.2017).

FOCO, S. (2002). “The Political-Economic And Social Status Of Bosnia-Herzegovina”. UCM. 3: 1-23.

İZZETBEGOVIÇ, B. (2014). “Bosna-Hersek’in Zor Seçimi”.

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bosna-hersekin-zor-secimi> (Erişim Tarihi: 17.11.2015).

JAY, T. (2017). “The race for EU membership Enlargement is not high on the EU’s agenda, but that isn’t stopping its would-be members”.

<http://www.politico.eu/article/the-race-for-eu-membership-neighborhood-turkey-uk-european-commission/> (Erişim Tarihi: 07.06.2017).

KALE, B. (2015). *Kişisel Görüşme*.

KARLUK, R. (2014). “Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlara Genişleme Süreci”.

<http://akademikperspektif.com/2014/11/24/avrupa-birliginin-bati-balkanlara-genisleme-sureci-2/> (Erişim Tarihi: 17.11.2015).

_____. (2015). “Avrupa Birliği’nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi”.

<http://avekon.org/papers/1163.pdf> (Erişim Tarihi: 10.11.2015).

MUZEJİNOVIĆ, M. (2007). “Avrupa Birliği’nin Batı Balkan Politikası Çerçevesinde Bosna-Hersek İle İlişkileri”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 3 (12): 67-84.

MÜFTÜLER-BAÇ, M. (2007). “Turkey’s Accession To The European Union: Does Culture and Identity Play A Role?”. *Ankara Review of European Studies*. 6 (2): 31-50.

ÖZCAN, M., Yardımcı, S., (2006). “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele”. İhsan Bal (der.). *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörizmle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*. Ankara: USAK Yayınları.

PEKİN, O. (2015). “Srebrenitsa Katliamı ve Dayton Antlaşması Analizi”.

<http://akademikperspektif.com/2014/07/27/srebrenitsa-katliami-ve-dayton-anlasmasi-analizi/>. (Erişim Tarihi: 19.11.2015).

RAHİMİC, A. (2015). “Back on the EU track- Bosnia and Herzegovina on the path towards becoming a candidate country”. <http://www.futurelabeurope.eu/blog/back-on-the-eu-track-bosnia-and-herzegovina-on-the-path-towards-becoming-a-candidate-country/> (Erişim Tarihi: 18.11.2015).

ROSENBAUM, A. (2004). “Building One Local Government from Three: A Progress Report from Brcko”. Nenad Dimitrijevic and Petra Kovacs (der.) *Managing Hatred and*

Distrust: The Prognosis for Post-Conflict Settlement in Multi ethnic Communities in the Former Yugoslavia. Budapest: Open SocietyInstitute.

POLENZ, R. (2010). “Better for Both of Them: Turkey Ought to be in the EU”. *Körber Policy Paper*. 12: 9-24.

SAMUR, H. (2010). “Avrupa’da Birliğin Yolu Türkiye’den Geçer”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 9 (2): 145-167.

SANCAKTAR, C. (2007). “Avrupa Birliği Yolunda Bosna-Hersek”

http://tasam.org/tr-TR/Icerik/747/avrupa_birligi_yolunda_bosna-hersek (Erişim Tarihi: 17.11.2015).

SARAYBOSNA BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ. (2012). *2011 Yılında Bosna-Hersek’in Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri*. Saraybosna.

SOYKUT, M. (2007). *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa Birliği ve Osmanlı Devleti*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ŞAFAK, Y. (2010). *Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi.

TRANTAPHYLLOU, D. (2002). “The Balkans Today: The EU and the Region”. *Marmara Journal of European Studies* 10 (2): 65-82.

TURHAN, F. S. (2011). “Batı Balkanlar Avrupalı Olacak Mı?”,

<http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=67761&q=batı-balkanlar-%93avrupali%94-olacak-mi> (Erişim Tarihi: 18.11.2015).s

TÜRBEDAR, E. (2010). “Bosna-Hersek Açılımının Geleceği”, *TEPAV Değerlendirme Notu*, Ankara.

_____. (2010). “Bosna-Hersek Ekonomisi: Yokluğun Gölgesinde Kalan Bir Makroekonomik İstikrar”, *Ekonomik İstikrar* 20 (73): 69-88.

TÜRKEŞ, M., RÜMA, Ş. İ., AKŞİT, S., AÇAR, A. (2012). “Kriz Sarmalında Bosna-Hersek: Devlet Krizi”, *Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu*. İstanbul.

UNDP. (2004). *Human Development Report 2004 Cultural Liberty In Today's Diverse World*. Carfax Publishing, Cammeray.

VATANSEVER, M. (2011). “Zamanın Unutturamadığı Dram: Srebrenitsa”, *USAK Analiz*. 10, Ankara.